

ПРОБЛЕМИ І ЗДОБУТКИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (2007-2008 РР.)

Стаття присвячена зовнішньополітичній діяльності України протягом 2007-2008 рр. Зокрема, розглянуті вплив внутрішніх чинників на зовнішню політику, окреслені основні напрями зовнішньої політики, доведено пріоритетність європейського та євроатлантичного вектору вітчизняної зовнішньої політики.

Ключові слова: Україна, зовнішньополітична діяльність, 2007-2008 рр., зовнішня політика, європейський вектор, євроатлантичний вектор.

Статья посвящена внешнеполитической деятельности Украины в течение 2007-2008 гг. В частности, рассмотрены влияние внутренних факторов на внешнюю политику, определены основные направления внешней политики, доказана приоритетность европейского и евроатлантического вектора отечественной внешней политики.

Ключевые слова: Украина, внешнеполитическая деятельность, период 2007-2008 гг., внешняя политика, европейский вектор, евроатлантический вектор.

The paper is devoted to the international political activity of Ukraine in the period of 2007-2008. It particularly considers the influence of the domestic factors on the foreign policy, defines its main directions, proves the priority of the European and Euro Atlantic vector of this country's foreign policy.

Key words: Ukraine, foreign policy activity, the period of 2007-2008, foreign policy, the European vector, the Euro Atlantic vector.

Протягом 2007-2008 рр. в Україні поглиблювався системний конфлікт між державою і суспільством, між державою і людиною. Державна влада виявляла свою неефективність. Це не могло не відбиватися на зовнішньополітичному курсі. В основі зовнішньої політики мають лежати національні інтереси та стратегічні пріоритети України, а не забезпечення групових чи особистих інтересів. За висловом першого міністра закордонних справ Української Народної Республіки Шульгіним: «Зовнішня політика України має бути не просхідною, не прозахідною, а проукраїнською». Тобто, головним пріоритету вітчизняної зовнішньої політики мав бути український національний інтерес. Зовнішня політика України покликана реалізовувати національні інтереси, бути одним з інструментів самоствердження української нації.

Сучасна українська зовнішня політика привертає увагу дослідників. Проте поточний аналіз подій двох останніх років майже відсутній [1].

Метою запропонованої статті є огляд зовнішньополітичних кроків України протягом 2007-2008 років. Здійснення означеної мети обумовили виконання наступних завдань:

- розгляд впливу внутрішніх чинників на зовнішню політику;
- окреслення основних напрямів зовнішньої політики;
- доведення збереження пріоритетності європейського та євроатлантичного вектору зовнішньої політики.

Реалізація визначених мети та завдань здійснювалася за допомогою передусім офіційних документів [2].

Протягом останніх років Україна співпрацювала на багатосторонній чи двосторонній основі практично з усіма державами світу. Українська дипломатія брала дієву участь у вирішенні важливих питань міжнародного порядку денного. Втім, політична боротьба всередині держави кардинально ускладнювала здійснення стабільної та ефективної зовнішньої політики, ослаблювала позиції країни на ключових напрямках. Переконливість і вагомість проголошених стратегічних пріоритетів постійно піддавалася дискредитації. Принаймні європейська та євроатлантична інтеграція, партнерство зі США в теперішній інтерпретації, викликали резонні сумніви у наших партнерів. Протягом 2007-2008 рр. було важко говорити про активну й ефективну зовнішньополітичну лінію.

Зовнішньополітичні заяви провідних українських політиків свідчили, що в Україні не все гаразд із зовнішньополітичними пріоритетами. В керівництві зовнішньою політикою на підставі наявності кількох владних центрів допущено чимало прорахунків.

Найбільш впливовим інститутом формування зовнішньополітичного курсу України, й це відповідає конституційним засадам, залишався президент України (87 % експертів), а також його секретаріат та вузьке неформальне коло осіб навколо президента (табл. 1).¹ Зросла порівняно з 2007 р. впливовість зовнішньополітичного відомства (на це вказують 41 % експертів, + 15 %), яке докладало значні зусилля для реалізації курсу на європейську й євроатлантичну інтеграцію України, незважаючи на відомі перешкоди як

внутрішнього, так і зовнішнього походження. Роль уряду була втричі менш вагомою, ніж президента, а діяльності прем'єр-міністра був властивий спорадичний характер, хоча вона з'являлася, зокрема в Брюсселі набагато частіше, ніж її попередники. Рада національної безпеки і оборони не перетворилася на паралельний інститут зовнішньої політики, хоча президент покладав на її секретаря та її заступника (за сумісництвом – посла в Російській Федерації) функції лідера в українсько-російських відносинах. Вплив Верховної Ради на міжнародні події, на думку опитаних, практично був відсутній, і це, як і ігнорування позиції громадянського суспільства не може бути визнано продуктивною практикою.

Таблиця 1

Які інститути та групи еліт всередині України мають найбільший вплив на зовнішню політику України?
(сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)

	Грудень 2008	Грудень 2007	
Президент України та його секретаріат	87 %	88,2 %	
Вузьке неформальне коло осіб навколо Президента	48,1 %	33,3 %	+14,8
Міністерство Закордонних Справ	40,7 %	25,5 %	+15,2
Керівництво Кабінету Міністрів	31,5 %	52,9 %	- 21,4
Фінансово-промислові групи	24,1 %	35,3 %	- 11,2
Рада національної безпеки та оборони	14,8 %	5,9 %	- 8,9
Верховна Рада України	1,8 %	7,8 %	- 6
Регіональні лідери	0	3,9 %	
Незалежні аналітики, експерти, журналісти	0	3,9 %	
Ніхто з перелічених	3,7 %	3,9 %	

Таблиця 2

Назвіть три-чотири учасника міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), успішний розвиток відносин з якими є найбільш пріоритетним для України сьогодні (у відсотках)

1. ЄС – 81,5 (2007 – 92,1)	- 9,6	7-9 ГУАМ (2007 – 9,8 %), МВФ, Великобританія – по 5,5 %
2. НАТО – 70,4 (2007 – 74,5)	- 4,1	
3. США – 68,5 (2007 – 72,5)	- 4	10-12. Франція (2007 – 7,4 %) Китай (2007 – 5,5 %), СОТ (у грудні 2007 – 19,6 %) – по 3,7 %
4. Російська Федерація 55,5 (2007 – 62,7)	- 7,2	
5. Польща 11,1 % (2007 – 9,8 %)		13-17. Вишеградська група, Румунія, ШОС (2007 – 1,9 %), Туреччина, Світовий банк – по 1,8 %
6. Німеччина 7,4 % (2007 – 7,4 %)		

Таблиця 3

Назвіть три-чотири учасника міжнародних відносин (країни, союзи держав, міжнародні організації тощо), з якими відносини України розвивалися останнім часом найбільш успішно (у відсотках)

1. Польща – 57,4 (2007 – 68,6)	- 11,2	6-7. МВФ – 14,8 (2007 – не згадувався)
2. США – 55,5 (2007 – 39,2)	+ 16,3	Литва (у грудні 2007 – 1,9)
3. Грузія – 31,5 (2007 – 13,7)	+ 17,8	8. ГУАМ – 3,7 (2007 – не згадувався)
4. ЄС – 27,8 (у 2007 – 44,4)	- 16,6	25,9 % експертів (у 2007 – 7,8 %) вважають, що таких держав, організацій та ін. взагалі немає
5. НАТО – 16,7 (2007 – 43,1)	- 26,4	

¹ Даний аналіз базується на результатах опитувань експертів, проведених у грудні 2007 р. та грудні 2008 р. за стандартною методикою серед чотирьох груп осіб, причетних до аналізу, планування, експертизи зовнішньої та безпекової політики України та прийняття політичних рішень (працівники органів державної влади й державних аналітичних структур, військова еліта, фахівці неурядових організацій, журналісти). До кожного опитування було залучено понад 50 осіб. Керівник проекту – О. Потехін, зібрання та обробка даних – Н. Пархоменко.

У 2008 році, як і у попередні, спостерігалася деяка невідповідність між переліком країн, розвиток відносин з якими є пріоритетним для національних інтересів України та тими, з якими це відбувалося на практиці (табл. 2, 3).

Європейська інтеграція. Попри всі протиріччя тривало певне зближенням України з Європейським Союзом. Показово, що під час парламентської кризи політичні опоненти шукали підтвердження власних аргументів не в Москві, а в Брюсселі та Страсбурзі. Вільні й чесні позачергові парламентські вибори сприяли виконанню нашою державою політичних пріоритетів Плану дій Україна – ЄС. Було підтверджено незворотність вибору українського народу на користь демократичних та європейських цінностей, зміцнення демократичних інститутів у контексті входження до об'єднаної Європейської сім'ї. Протягом 2007-2008 рр. тривали переговори з Європейськими комісіями щодо укладання нової угоди з Європейським Союзом. При чому погодження позицій про те, що майбутня угода має бути угодою про асоціацію є результатом не суті політичних зусиль, а скоріше рівню глибини секторального співробітництва. Українське суспільство вже не чекало якихось сигналів про майбутнє членство, що було абсолютно виправданим. Україна впевнено доводила доречність залучення громадськості за моніторингу переговорного процесу. Певною мірою це було зразком для Європейського Союзу. Наприклад, інструкції делегації Європейських комісій виключали можності включення до майбутньої угоди положення про перспективу членства України в ЄС. Це явно суперечило позиції громадської думки в країнах Унії (понад половина громадян країн ЄС підтримувало Україну в її європейських прагненнях) і навіть резолюціям Європейського парламенту [3].

В спільній Заяві щодо Угоди про асоціацію, прийнятої під час Паризького саміту Україна – ЄС у вересні 2008 року були відзначено, що після ухвалення у 2005 році Плану дій Україна – ЄС партнерство між Європейським Союзом і Україною істотно поглибилося у всіх сферах, що становлять спільний інтерес: співробітництві у сфері зовнішньої політики та врегулювання криз, економічній та енергетичній співпраці, співробітництві у сфері юстиції, свободи та безпеки, у тому числі візовій політиці, та у багатьох інших сферах.

Вперше було визнано, що Україна як європейська держава поділяє з країнами Європейського Союзу спільну історію та спільні цінності. На саміті було констатовано, що нова угода між Європейським Союзом і Україною буде угодою про асоціацію, яка залишає відкритим шлях для подальшого прогресивного розвитку у відносинах між Україною та ЄС. Європейський Союз визнає європейські устремління України і вітає її європейський вибір. Поступове зближення України та ЄС у політичній, економічній та правовій галузях сприятиме подальшому прогресові у відносинах України та ЄС. Угода про асоціацію оновить наші спільні інституційні рамки, сприятиме

поглибленню наших відносин у всіх галузях, посилить політичну асоціацію та економічну інтеграцію між Україною і Європейським Союзом на основі взаємних прав та обов'язків. Вона створить міцну основу для подальшого зближення між Україною та ЄС у сферах зовнішньої політики та безпеки, включаючи повагу до забезпечення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів. Україна та ЄС в оперативному порядку реагуватимуть на виклики цим принципом на всіх відповідних рівнях політичного діалогу, включаючи міністерський рівень.

Створення всебічної та поглибленої зони вільної торгівлі з масштабним сегментом наближення регуляторного законодавства України до стандартів ЄС сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Угода про асоціацію також посилить співробітництво з широкого кола питань у сфері юстиції, свободи та безпеки, включаючи міграційні питання. Беручи до уваги значний прогрес у переговорному процесі та з метою підготовки до виконання Угоди про асоціацію, лідери оптимістично підкреслили важливість підготовки нового практичного інструменту, який замінить План дій у березні 2009 року.

Під час десятого раунду переговорів у листопаді 2008 р. сторони погодили більшість положень угоди, що стосуються преамбули, а також розділу, присвяченого інституційним рамкам відносин. Для досягнення цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС делегації домовилися створити спільні структури – Раду з питань асоціації, Комітет з питань асоціації, Парламентський Комітет асоціації, а також проводити щорічні саміти. Крім цього, домовлено створити форум для співпраці між громадянським суспільством України та ЄС. Сторони погодилися з необхідністю інтенсифікувати переговорний процес щодо Зони вільної торгівлі (ЗВТ) та секторальних питань у рамках відповідних робочих груп [4]. Водночас Україна уважно стежила за процесом обговорення в рамках ЄС концепції т. зв. «східного партнерства». Поява такої ініціативи з усією очевидністю свідчила про необхідність вироблення з боку ЄС дієвого східного виміру власної політики.

Отже, як це визначено й в засадничих документах зовнішньої політики, найбільш важливим для країни був і залишається європейський напрямок, курс на євроінтеграцію. Більшість експертів стверджують, що вступ до Європейського Союзу відповідає національним інтересам України (так – 72 %, скоріше так, ніж ні – 26 %) (табл. 4). Серед основних цілей зовнішньої політики України (табл. 18) найвищі позиції належать: 1) створенню Зони вільної торгівлі з ЄС; 2) приєднанню до Спільної енергетичної політики ЄС (коли і якщо така набуде реальних рис. – Авт.); 3) укладення поглибленої угоди з ЄС з перспективою членства (надання такої перспективи в 2009 р. неможливе. – Авт.); 4) участь у здійсненні Спільної зовнішньої

та безпекової політики ЄС (сподіваємося, це знайде відображення в новій угоді. – Авт.). Втім, серед тих об'єднань та країн, відносини з якими склалися в позитивному ключі, експерти поставили ЄС тільки на четверте місце (табл. 3), при цьому відбулося відчутне зниження кількості

єврооптимістів серед експертів у порівнянні з 2007 р. (що відзначався високою мірою залучення об'єднаної Європи до розв'язання політичної кризи в Україні, яка завершилася позачерговими виборами до ВР та приходом до влади уряду БЮТ-НУНС).

Таблиця 4

Чи відповідає національним інтересам України вступ до Європейського Союзу?

	2008	2007
Так	72,2	76,5
Скоріше так, ніж ні	25,9	19,6
Скоріше ні, ніж так	0	3,9
Ні	0	0
Важко сказати	1,8	0

Таблиця 5

Що в Україні сьогодні головним чином перешкоджає її інтеграції до Європи (сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)

	2008	2007
спадщина радянської системи мислення та суспільної організації	35,2	35,3
нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети	83,3 + 22,5	60,8
Корупція та організована злочинність	38,9 + 9,5	29,4
вплив лівих політичних сил	0	0
професійна нездатність дипломатичної служби	0	1,8
вплив «російського чинника»	33,3 – 7,9	41,2
Повільні економічні реформи	20,4	33,3
слабкість інститутів громадянського суспільства	12,9	21,6
порушення прав людини	0	0
небажання на практиці правлячої еліти інтегруватися	31,5	25,5
байдужість до України керівних структур ЄС, які гальмують цей процес	35,2	35,3
Ніщо не перешкоджає	0	3,9
ІНШЕ: внутрішньополітичні протиріччя, що унеможливають реформи		

Таблиця 6

Оцініть, будь ласка, ефективність забезпечення реалізації курсу України на європейську інтеграцію за наступними параметрами (у відсотках)

	Висока	Посередня	Низька	Нульова	Важко відповісти
1. Дії органів виконавчої влади	1,8 (2007 – 3,9)	31,5 (2007 – 35,3)	50 (2007 – 49)	14,8 (2007 – 11,8)	1,8 (2007 – 0)
2. Законодавче забезпечення	0 (2007 – 3,9)	25,9 (2007 – 45,1) + 19,2	40,7 (2007 – 37,2)	33,3 (2007 – 3,7) + 19,6	0 (2007 – 0)
3. Кадрове забезпечення	0 (2007 – 0)	25,9 (2007 – 21,6)	59,2 (2007 – 68,6)	12,9 (2007 – 9,8)	1,8 (2007 – 0)
4. Фінансове забезпечення	0 (2007 – 0)	25,9 (2007 – 7,8) + 18,1	53,7 (2007 – 78,4)	14,8 (2007 – 13,7)	5,5 (2007 – 0)
5. Якість виконання ухвалених рішень	0 (2007 – 0)	18,5 (2007 – 15,7)	63 (2007 – 58,8)	18,5 (2007 – 25,5)	0 (2007 – 0)
6. Забезпечення громадської підтримки	1,8 (2007 – 3,9)	61,1 (2007 – 29,4) + 31,7	16,7 (2007 – 54,9) – 38,2	22,2 (2007 – 11,8 %)	0 (2007 – 0)
7. Забезпечення міжнародної підтримки	3,7 (2007 – 3,9)	59,2 (2007 – 49) + 10,2	25,9 (2007 – 41,2) – 15,3	11,1 (2007 – 5,9 %)	0 (2007 – 0)

Головною перешкодою на шляху інтеграції України до Європи є нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети (так вважають 83 % експертів, зріст порівняно з 2007 р. 23 %) (табл. 5).

Завершення процесу приєднання України до СОТ. Успішне завершення переговорного процесу в рамках приєднання до СОТ Україні, прийняття низки законопроектів створили реальні до вступу на початку 2008 року до Світової

організації торгівлі. Після набуття членства в СОТ відкрилася перспектива створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Проте позитивні очікування пов'язані з членством в Світовій організації торгівлі здебільшого не виправдалися. Експерти досить скептично оцінюють використання Україною можливостей, наданих вступом до СОТ, хоча кожний четвертий вважає, що про це зарано говорити – наслідки ще не проявилися повною мірою (табл. 7).

Таблиця 7

Вступ України до Світової організації торгівлі

	Чи відповідає національним інтересам України вступ до Світової організації торгівлі?	Чи використала Україна можливості, надані вступом до Світової організації торгівлі?
	2007	2008
Так	80,4	5,5
Скоріше так, ніж ні	11,8	3,7
Скоріше ні, ніж так	3,9	55,5
Ні	3,9	11,1
Важко сказати	0	24,1

У стосунках з НАТО Україна протягом 2007 р. виступала пасивним «кандидатом» і навіть не намагалася стати активним учасником міжнародних дискусій, що стосуються реформування євроатлантичного співтовариства. Напередодні парламентських виборів, зовнішньополітична проблематика традиційно ставала об'єктом політичних маніпуляцій та використовувалася для роздмухування міжрегіонального протистояння. Водночас, співпраця України з НАТО залишалася найбільш скоординованим напрямком. Безумовно, що Україна виросла з існуючого формату співпраці з Північноатлантичним альянсом. Рамки Інтенсифікованого діалогу для нас були вже затісні. Україна об'єктивно готова підняти рівень взаємодії з НАТО до Плану дій щодо членства. Це стало б логічним кроком, що відповідав би реальному стану та глибині нашого особливого партнерства з цим клубом. Для України запрошення до ПДЧ – це ще й питання серйозності намірів української влади реформувати державу згідно з найвищими європейськими стандартами. Адже ПДЧ на 90 відсотків є планом реформування української політичної, економічної, соціальної систем. І лише 10 відсотків припадає на безпекові, військові, ресурсні та правові питання. Проте, лист трьох від початку 2008 року активізував противників західного вектору розвитку України, зокрема, надання Україні Плану дій для членства в НАТО на саміті Північноатлантичного союзу в Бухаресті. Втім, дивно повелася керівник уряду Ю. Тимошенко намагалася всіяко уникати публічних вилочувань щодо Плану дій для членства і євроатлантичного курсу України, певно, керуючись вузькополітичними міркуваннями.

Важливим напрямом залишалася планомірна та цілеспрямована інформаційно-роз'яснювальна робота з широкого кола питань співробітництва

України з НАТО. Наприкінці травня Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008-2011 роки [5]. Варто згадати, що концепція цієї програми була підписана ще в листопаді 2007 року Віктором Януковичем. Імплементация цієї програми з виділенням адекватних ресурсів зробить внесок у покращення сприйняття НАТО. 2008 року інформаційна робота з українцями щодо НАТО, нарешті, якісно поліпшилася. До процесу інформаційної роботи долучається дедалі більше державних органів влади, передусім – Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти і науки, Мінсін'їмолодьспорту, Держкомітет телебачення і радіомовлення та низка інших урядових і неурядових організацій.

Оптимістичні очікування рішень Бухарестського саміту альянсу, як і грудневої зустрічі міністрів закордонних справ не виправдалися. Хоча об'єктивно такі сподівання враховуючи зовнішні та внутрішні чинники, були практично безпідставні. Проте, в Заключній декларації Бухарестського саміту заявили ексклюзивне для НАТО положення, що країна, яка навіть не отримала ПДЧ, стане членом альянсу. Мале місце бажання надалі зміцнювати політичний діалог та практичне співробітництво між Україною та Альянсом, що сприятиме продовженню демократичної трансформації України, досягненню цілей реформ та виконанню її міжнародних зобов'язань [6].

Під час засідання Північноатлантичної ради 2-3 грудня 2008 р. були підтверджені всі елементи рішень щодо України, прийняті главами держав та урядів країн-членів НАТО в Бухаресті. Відзначено, що Україна досягла прогресу, проте ще залишилося багато роботи, яку необхідно

зробити. Тому прийнято рішення надавати й надалі допомогу Україні у впровадженні необхідних реформ на шляху членства в НАТО.

У заяві головуючого Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ було зазначено, що міністри закордонних справ країн-членів НАТО вирішили доповнити, разом зі своїми українськими партнерами, Хартію про Особливе партнерство між Україною та НАТО, щоб відобразити цю центральну роль Комісії Україна-НАТО. Вони також вирішили посилити Центр інформації та документації НАТО та Офіс

зв'язку НАТО в Києві. Нарешті, без упередження щодо подальших рішень, що повинні бути прийняті з питання ПДЧ, вони домовилися про те, що, з метою надання допомоги Україні у просуванні її реформ, у рамках Комісії Україна-НАТО буде розроблено Річну національну програму, перегляд якої буде здійснюватися союзниками щорічно [7]. Рішення НАТО зумовлює перетворення Цільового плану в річну національну програму. Проте, відкритим залишилося питання щодо зовнішнього контролю за виконанням національних програм з боку альянсу.

Таблиця 8

Які напрямки співробітництва з НАТО є пріоритетними для України сьогодні? (%)
(сума відсотків більше 100, оскільки експерти могли обирати до трьох варіантів)

	2008	2007	
таких немає, співробітництво з НАТО взагалі не потрібне	0	1,9	
створення передумов для вступу України до НАТО в перспективі	3,7	17,6	- 13,9
створення передумов для вступу України до НАТО найближчим часом	55,5	62,7	- 7,2
спільна розробка концептуальних засад військової політики	14,8	13,7	
Пряма допомога у здійсненні військової реформи	44,4	39,2	
допомога у створенні системи демократичного цивільного контролю за силовими структурами	25,9	21,6	
надання додаткових гарантій безпеки Україні	57,4	43,1	+ 14,3
узгодження військово-технічної політики, підтримка ВПК	21,4	21,6	
торгівля зброєю, спецтехнікою, послугами військово-технічного призначення	16,7	11,8	
підготовка кадрів	16,7	23,5	
спільні навчання	12,9	17,6	
Участь у миротворчих операціях	22,2	9,8	+ 12,4

Таблиця 9

Ефективність забезпечення реалізації курсу України на приєднання до ПДЧ в НАТО за наступними параметрами

	Висока	Посередня	Низька	Нульова	Важко відповісти
1 Дії органів виконавчої влади	3,7	27,8	50	11,1	7,4
2 Законодавче забезпечення	3,7	29,6	44,4	20,4	1,8
3 Кадрове забезпечення	0	22,2	55,5	18,5	3,7
4 Фінансове забезпечення	0	29,6	59,2	7,4	3,7
5 Якість виконання ухвалених рішень	1,8	31,5	53,7	11,1	1,8
6 Забезпечення громадської підтримки	0	27,8	29,6	38,9	3,7
7 Забезпечення міжнародної підтримки	5,5	31,5	42,6	18,5	1,8

Таблиця 10

Якими, на Ваш погляд, є шанси України на приєднання до ПДЧ в НАТО в наступному – 2009 р.?

1. Високими – 3,7 %	2. Середніми – 18,5 %	3. Низькими – 42,6 %	4. Нульовими – 3,3 %	5. Важко сказати – 1,8 %
---------------------	-----------------------	----------------------	----------------------	--------------------------

Двосторонні відносини. Мав місце прорив у політичному діалозі з США, але відчутне «пробуксовування» у економічних відносинах. Найбільш програтний напрям зовнішньої політики – це російський. На сьогодні РФ сприймається скоріше як «подразник», ніж як пріоритетний

напрямок зовнішньої політики. В останній рік свого другого президентського терміну Джордж Буш вперше відвідав Україну. Сполучені Штати в підписаній навесні «Дорожній карті» двосторонніх відносин пообіцяли інтенсифікувати енергетичний діалог, в тому числі в рамках Двосторонньої робочої

групи з питань енергетичної безпеки. Розглянуто можливість започаткування тристороннього діалогу з енергетичних питань за участю України, Сполучених Штатів та Європейського Союзу.

Принципове значення і не лише для двосторонніх відносин, мало підписання 19 грудня Хартії про стратегічне партнерство України і Сполучених Штатів Америки. У Хартії наголошено на важливості двосторонніх відносин країн у сфері оборони, безпеки, економіки, торгівлі, енергетичної безпеки, демократії та культурного обміну. Цей документ мав на меті в умовах відмови в ПДЧ дати певний сигнал Росії. Ідеться про те, щоб відкинути заявку Москви на сферу впливу вздовж російських кордонів. Сполучені Штати, зокрема, зобов'язуються підтримувати Україну в її прагненні стати членом НАТО. Сполучені Штати хочуть допомогти економічному розвитку Криму, щоб зменшити економічний вплив майбутнього виведення з вільної торгівлі російського флоту [8].

Спостерігалось подальше погіршення **україно-російських відносин**. Добре відомі негативні і навіть агресивні заяви Кремля з приводу євроатлантичних намірів України. Вони чудово гармоніюють із низкою заяв і кроків державних та політичних діячів із Партії регіонів та інших партій. При тому українська дипломатія, спираючись на спільні європейські цінності, намагалася поводити себе толерантно і чемно. Проте, така позиція як в середині країни так і за її межами виглядала як прояв слабкості. На відносини з Росією суттєво впливала відсутність координації дій різних владних центрів. Якщо МЗС своєчасно реагувало на антиукраїнські дії російської влади, то Ю. Тимошенко пропонувала взагалі починати нові взаємини з «чистої сторінки». Ніхто не знаходить підстав говорити про рівноправне партнерство. Впливові та неупереджені експерти в останні місяці вказують на велику зацікавленість Москви у подальшій дестабілізації і внутрішньої, і зовнішньої політики України. Росія має для цього низку

важелів: енергетична залежність України, російська військова присутність в Криму, агенти впливу Кремля у низці політичних сил в Україні, практично необмежена діяльність російських спецслужб, контроль над значними фінансовими та економічними активами в українському господарстві, контроль Кремля над частиною українських олігархів, проросійська налаштованість значної кількості населення півдня та сходу України.

Головною подією 2008 р., що вплинула на характер та масштаби оцінки загроз Україні постала серпнева п'ятиденна російсько-грузинська війна. Експерти розділилися приблизно навпіл у тому, яким чином вона вплинула на міжнародне становище України (табл. 11). Вважаємо, ті з них, які говорять про позитивний вплив конфлікту на нашу країну, мають на увазі те, ставлення до нього – у спектрі від беззастережної підтримки Тбілісі та постановки питання про контроль за діями Чорноморського флоту РФ, що базується в Севастополі (В. Ющенко) до вимоги дипломатичного визнання сепаратистських режимів у Південній Осетії та Абхазії (В. Янукович) послужило тестом на те «хто є хто» в українському політикумі. Добре відомі відмінності у ставленні різних регіонів країни до зовнішньополітичного курсу залишалися без змін (63 % експертів – табл. 12) або поглиблювалися в ситуації кризи (22 % експертів). Формула «Україна – наступна за Грузією», що набрала поширення в міжнародному співтоваристві, привернула увагу до непевного стану України в системі європейської безпеки. Негативні оцінки, пов'язані з тією ж самою формулою, надзвичайною вразливістю країни як через внутрішні непримиренні суперечності між гілками влади, розкол у Верховній Раді, що став на заваді прийняттю будь-якої резолюції про ставлення до російської агресії проти суверенної країни. Конфлікт знов унаочнив відсутність в неінтегрованої позаблокової України мінімальних гарантій міжнародної безпеки.

Таблиця 11

Яким чином на міжнародне становище України вплинула 5-денна війна РФ проти Грузії?

1. Позитивно – 5,5 %	2. Скоріше позитивно, ніж негативно – 38,9 %	3. Скоріше негативно, ніж позитивно – 33,3 %	4. Негативно – 22,2 %	5. Ніяк не вплинула – 0 %
----------------------	--	--	-----------------------	---------------------------

Протягом 2007-2008 рр. зовнішньополітичні структури були залучені до відмічання 75-х роковин Голодомору в Україні. Президентська ініціатива з проведення міжнародної кампанії за

визнання голодомору геноцидом українського народу, здійснена, насамперед, дипломатичною службою в цілому позитивно була оцінена експертним співтовариством (табл. 12).

Таблиця 12

Чи покращила імідж України у світі кампанія за міжнародне визнання Голодомору геноцидом українського народу? (у відсотках)

1. Так – 14,8
2. Скоріше так, ніж ні – 42,6
3. Скоріше ні, ніж так – 22,2
4. Ні – 11,1
5. Важко сказати – 9,2

Варто також згадати, Україна вчасно відреагувала на проголошення Косово. В Заяві МЗС було зазначено, що майбутнє Косово і регіону в цілому – у європейській перспективі. Тільки у такий спосіб можна буде гарантувати збереження стабільності, недопущення насильства та забезпечення громадянського миру. Втім, Україна не визнала незалежності Косово, залишившись на позиції підтримки відповідної Резолюції Ради Безпеки ООН 1244. Як і більшість країн, Україна вважала, що ситуація навколо Косово не може бути прецедентом [9]. Те, що Україна не визнала незалежності Косово, вона убезпечила себе від критики з боку Росії за невизнання Абхазії та Південної Осетії.

Україна опинилася сьогодні під двома зовнішніми пресами – фінансової кризи та енергетичного диктату. Ці зовнішні небезпеки держава може здолати, лише суворо координуючи свою внутрішню та зовнішню політику. Головною умовою цього може бути політична згода національно-патріотичних сил і виважена політика партнерства з сусідами, які допоможуть не лише у фінансовій кризі, але й у диверсифікації енергопостачання. Така політика посилить довір'я та повагу до України і з боку стратегічних партнерів у світі. Дуже важливо, щоб більшість громадян у державі розуміла необхідність політичної консолідації і послідовного зовнішньополітичного курсу України та була зацікавлена в його реалізації.

Таким чином, зовнішньополітична діяльність країни намагалася сприяти зміцненню статусу України як держави, яка втілює ініціативну, зважену й результативну зовнішню політику. Проте, перманентні внутрішньополітичні суперечки завадили повною мірою все реалізувати. Безумовно, мали місце певні досягнення:

- приєднання нашої країни до Світової організації торгівлі;
- поглиблення партнерських стосунків зі Сполученими Штатами Америки;
- домовленість з Європейським Союзом щодо угоди про асоціацію;
- поглиблення діалогу між Україною і НАТО, започаткування Національних річних програм;
- поглиблення та покращення договірно-правової бази між Україною та іншими державами, зокрема, країнами «Великої сімки».

Україна не має альтернативи курсові на вступ до НАТО, і геополітичні зміни в регіоні не

вплинули на цей стан, а лише загострили його. Від аксіоми про членство в НАТО як єдино можливий захист суверенітету України варто було переходити до розуміння того, що лише нація, свідома своїх інтересів, є найкращим гарантом незалежності власної держави.

Експерти вказали на наявність кількох центрів прийняття зовнішньополітичних рішень і відповідну боротьбу між ними.

Серед основних ризиків для української зовнішньої політики були:

- перебільшені очікування на швидке вирішення накопичених зовнішньополітичних завдань, особливо стосовно євроатлантичної та європейської інтеграції;
- низький економічний коефіцієнт корисної дії існуючої зовнішньополітичної моделі;
- неефективність дипломатичного менеджменту;
- слабка координація зовнішньополітичних кроків між різними органами державної влади;
- системне загострення україно-російських відносин;
- відсутність адекватної реакції на світову економічну кризу.

Залишалася проблемою досягнення взаємодоповнюваності зовнішньої та внутрішньої політики держави для ефективної реалізації стратегічних цілей державної політики в цілому. Не вдалося досягти суспільного розуміння щодо того, що політика європейської та євроатлантичної інтеграції є політикою не стільки зовнішньої, скільки внутрішньої. Підсумовуючи, треба зазначити, що зовнішньополітичний курс України, в цілому, залишався незмінним і незворотнім. Позитивна тенденція якісних змін у сприйнятті нашої держави міжнародною спільнотою як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин не набули розвитку. Пріоритетними завданнями зовнішньої політики залишалися: всебічний захист прав та інтересів українського громадянина за кордоном, послідовна реалізація європейських та євроатлантичних прагнень нашої держави, дієвий політико-дипломатичний супровід зовнішньо-економічних інтересів держави. Зовнішньополітичні досягнення і прорахунки 2007-2008 рр., у поєднанні з посиленою співпрацею України з США, ЄС та НАТО зберігають для нашої держави історичний шанс увійти до цивілізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зовнішня політика України: здобутки і проблеми / Рехало В.А., Шахов В.А. – К.: Знання, 2007. – 23 с.; Потехін О.В., Тодоров І.Я. Основні тенденції зовнішньої політики України у 2007 році // Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. – К.: ВД «Стилос», 2008. – С. 33-54; Тодоров І.Я. Українська зовнішня політика України в 2007 році // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецький державний інститут штучного інтелекту. – 2008. – № 2. – С. 276-284 та інш.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>; Інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>; Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. –

Режим доступу: <http://www.km.gov.ua>. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua> та інш.

3. Новини Міністерства закордонних справ України. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>.
4. Десятий раунд переговорів з ЄС. Режим доступу: <http://www.km.gov.ua>.
5. Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008-2011 роки. Режим доступу: <http://www.km.gov.ua>.
6. Заключна декларація Бухарестського саміту. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного Договору. – Режим доступу: <http://www.nato.int>.
7. Заява головуючого Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного Договору. – Режим доступу: <http://www.nato.int>.
8. Новини Міністерства закордонних справ України. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>.
9. Там само.

Рецензенти: доктор історичних наук, професор П.М. Тригуб;
доктор історичних наук, професор Ю.В. Котляр.

© Тодоров І.Я., 2009

Надійшла до редколегії 04.02.2009 р.